

पाठ्यक्रम योजना (2023-2024)

कक्षा – दशम

विषय - संस्कृत

निर्धारितानि – पुस्तकानि : 1- शेमुषी द्वितीयः भागः, पाठ्यपुस्तकम् संशोधित संस्करणम्

(प्रकाशनम् -रा.शै.अनु.प्र.परि. द्वारा)

2- 'अभ्यासवान भव' प्रथमो भागः - व्याकरणपुस्तकम्

3-व्याकरणवीथिः - व्याकरणपुस्तकम्

4- व्याकरण लतिका (गोयल ब्रदर्स प्रकाशन)

मासः / अध्यापन कार्यदिवसाः	पठनीय पाठस्य नामः	पाठान्तर्गत क्रियाकलापः	कला एकीकरण / अनुभवात्मक अधिगम	शिक्षण पद्धति	शिक्षणपरिणामाः
अप्रैल	प्रथमः पाठः "शुचिपर्यावरणम्",	स्वर-संधि प्रकरणं। लट, लृट लोट लकराणाम पुनरावृत्ति।	स्वर-संधि-शिक्षणे कला- समायोजनद्वारा संवेदनशीलता- सुधारः, हस्तगत-कला-क्रियाकलापैः स्मृति-प्रयोग-वर्धनम्।	हस्तगतं अभ्यासं प्रदातुं, बहुमाध्यमसंसाधनानाम् उपयोगं कर्तुं, समीक्षात्मकचिन्तनं प्रोत्साहयितुं, ज्ञान-संधिस्य अवगमनं प्रशंसां च पोषयितुं अन्तरक्रियाशीलं शिक्षणवातावरणं निर्मातुं च।	व्यावहारिक-उदाहरणेषु ज्ञान-संधि- परिचय-प्रयोगे प्रवीणतायाः विकासः, समग्र-संस्कृत-भाषा-कौशलस्य वर्धनं।
	द्वितीयः पाठः "बुद्धिर्बलवती सदा"	शब्दरूपाणि - अकारान्त, ऊकारान्त अकारान्तादि । विधिलिंड लकार प्रयोगः।	छात्रः एतादृशेषु कार्येषु प्रवृत्तः भवितुम् अर्हति यत्र ते भिन्न-भिन्न-रूप- प्रतिनिधित्वार्थं कलाकृतीः वा शिल्पानि वा निर्मान्ति, अथवा एतानि शब्दरूपाणि समाविष्टानि गीतानि, नृत्यानि, स्किट् वा रचयितुं शक्नुवन्ति	कलासमायोजनं, अनुभवात्मकशिक्षणक्रियाकलापाः, अन्तरक्रियाशीलदृष्टिकोणादिषु नवीनशिक्षणपद्धतिषु नियोजयित्वा शब्दरूपान्तरस्य तथा विलिण्ड लकारस्य उपयोगस्य अवगमनं धारणं च सुलभं भवति।	शब्दरूपाणां क्रियासंधिनियमानां च पहिचाने प्रयोगे च प्रवीणतां प्राप्तुं, कलासमायोजनद्वारा रचनात्मकं अनुभवात्मकं च शिक्षणकौशलं विकसितुं, यस्य परिणामेण विषयस्य अवगमनं धारणं च सुदृढं भवति
मई	तृतीयः पाठः "व्यायामः सदा पथ्यः"	प्रत्ययानाम प्रयोगाभ्यासः -कत्वा, तुमन्, ल्यप, तव्यत्, अनीयर, शानच् आदि ।	कत्वा, तुमन्, ल्यप, तत्, अनीयर, शानच् आदि के प्रयोगस्य अभ्यासं सुदृढीकरणाय च सृजनात्मककलानां अनुभवात्मकशिक्षणप्रविधिनां च समावेशः।	कलासमायोजनं अनुभवात्मकशिक्षणक्रियाकलापं च सहितं नवीनशिक्षणपद्धतीनां उपयोगः, येन प्रयानामस्य	विभिन्नसन्दर्भेषु प्रत्ययानामस्य सम्यक् प्रयोगे प्रवीणतायाः विकासः, भाषाकौशलस्य वर्धनं, रचनात्मक- अनुभवात्मक-दृष्टिकोणानां माध्यमेन शिक्षणस्य सुदृढीकरणं च।

				व्यावहारिकप्रयोगस्य अवगमनस्य च सुविधा भवति तथा च तेषां प्रयोगः।	
जुलाई	चतुर्थः पाठः “शिशुलालनम्” पंचमः पाठः “जननी तुल्यवत्सला”	अन्वय माध्यमेन श्लोकार्थं अवबोधनं, सर्वनाम शब्दाः-अस्मद, युष्मद, किम्।	अस्मद, युष्मद, किम् इत्यादीनां सर्वनामशब्दस्य (सर्वनाम) इत्यादीनां अवधारणायाः अवगमनस्य सुविधायै सृजनात्मककलानां अनुभवात्मकशिक्षणप्रविधिनां च प्रयोगः अन्वयः प्रसङ्गागत अविलाकार अवबोधनं (अध्यापनं) तथा सर्वनामशब्द (सर्वनाम) इत्यादीनां अवधारणाम् अवगन्तुं सुविधां ददाति।	सर्वनामशब्दस्य उपयोगेन सन्दर्भबोधस्य माध्यमेन श्लोकानां अवगमनं व्याख्यां च पोषयितुं कलासमायोजनं अनुभवात्मकशिक्षणक्रियाकलापं च सहितं नवीनशिक्षणपद्धतीनां प्रयोगः।	सन्दर्भबोधद्वारा श्लोकानां अवगमने प्रवीणतायाः विकासः, तथा च सर्वनामस्य सटीकपरिचयः व्याख्या च, यस्य परिणामेण भाषाकौशलं सुदृढं भवति, पाठस्य गहनतया अवगमनं च भवति।
अगस्त	षष्ठः पाठः “सुभाषितानि”	शब्दरूप, धातुरूप, प्रत्ययानाम् वाक्येषु प्रयोगः।	वाक्येषु शब्दरूप, धातुरूप (मूल रूप), प्रत्ययानाम् (प्रत्यय) के प्रयोग शिक्षितुं सृजनात्मक कलाओं तथा अनुभवात्मक शिक्षण दृष्टिकोणसमावेशः।	विभक्ति (प्रकरण), शब्द (संख्या), लिङ्ग (लिंग) इत्यादीनां व्याकरणिकसंकल्पनानां अवगमनं सुलभं कर्तुं कथाकथन-कथा-प्रविधिनाम् उपयोगः।	शब्दरूप, धातुरूप, प्रत्ययानाम्, विद्, भाषा, लिङ्ग, तथा अन्य व्याकरणिक प्रयोगों में प्रवीणता वर्धन, जिससे भाषा कौशल में सुधार तथा प्रभावी संचार क्षमता।
		प्रेरणाप्रद कथानक बोधा विभक्ति, वचन लिंगादि प्रयोग माध्यमेन अवबोधनम्।			
सितंबर	पुनरावृत्ति-निर्धारित-पाठाः	अनुप्रयुक्त व्याकरणं, विषय वस्तु	अनुप्रयुक्त व्याकरणं (अनुप्रयुक्त व्याकरण), विषयगत (विषय) इत्यादीनां जटिलव्याकरणसंकल्पनानां शिक्षणार्थं रचनात्मककलानां अनुभवात्मकशिक्षणदृष्टिकोणानां समावेशः।	उन्नतव्याकरणसंकल्पनानां अवगमनस्य सुविधायै भूमिका-निर्वाहः, अनुकरणं, व्यावहारिक-अनुप्रयोगाः इत्यादीनां अभिनवशिक्षणपद्धतीनां उपयोगः।	अनुप्रयुक्त व्याकरणं प्रयोक्तुं निपुणतां वर्धयन् विषयगतं च अवगन्तुं, यस्य परिणामेण भाषाप्रवीणता सुदृढा भवति तथा च संचारे व्याकरणस्य प्रभावीरूपेण उपयोगस्य क्षमता च भवति।
	पाठ्यक्रमस्य च ।	पुनराभ्यासः।			
अक्टूबर	सप्तमः पाठः “सौहार्द प्रकृतेः शोभा”	पद-परिचय (लिङ्ग, विभक्ति वचन च अवबोधनम्)	पद- माचय (शब्दपरिचय), लिङ्ग (लिंग), विद्धि (प्रकरण), शब्द (संख्या) तथा तेषां प्रयोगस्य अवधारणानां परिचयं कर्तुं कलात्मक-अनुभवात्मक-शिक्षण-क्रियाकलापानाम् एकीकरणम्।	शिक्षणं सुदृढं कर्तुं लकार (क्रियारूपाः) तथा वचन (संख्या) परिवर्तनार्थं क्रियासंधिव्यापानां तथा अभ्यासक्रियाकलापानाम् इत्यादीनां प्रभावीशिक्षणरणीतीनां उपयोगः।	शब्दानां लिंगं, प्रकरणं, संख्यां च आधारीकृत्य पहिचाने प्रयोगे च प्रवीणतां विकसितुं, क्रियारूपेषु संख्यापरिवर्तनेषु च निपुणतां प्राप्तुं, भाषाकौशलं, अवगमनं च वर्धयति।

		लकार परिवर्तनम्, वचन परिवर्तनाभ्यासः।			
नवंबर	अष्टमः पाठः “विचित्रः साक्षी”	अन्वय, अनुवाद, विलोम पदानाम् अभ्यासः। विशुद्ध रूपेण उच्चारणाभ्यासः।	वाक्यप्रतिमानानाम्, अनुवादानाम्, विलोमपदानां च अभ्यासार्थं अन्तरक्रियाशीलक्रियाकलापानाम् समावेशः।	उच्चारणं परिष्कृत्य शब्दावलीनां वाक्यसंरचनानां च सटीकप्रयोगं प्रवर्धयितुं आकर्षकशिक्षणपद्धतीनां उपयोगः।	वाक्यनिर्माणे, अनुवादे, विलोमपदेषु च प्रवीणतां विकसितुं, स्पष्टसटीकसञ्चारार्थं उच्चारणकौशलं सुधारयितुम्।
	नवमः पाठः “सूक्तयः”	अव्यय पदानाम् अवबोधनं, धातु-प्रत्यय-प्रयोगः। नीतितत्त्व बोधः।			
	दशमः पाठः “भूकम्पविभीषिका”	केवलं पठनाय, न परीक्षाकृते।			
दिसंबर	एकादशः पाठः “प्रणेभ्योपि प्रियः सुहृत्”	कारक-उपपद विभक्तयः प्रयोगः, सन्धियुक्त शब्दानाम् ज्ञानं च।	प्रकरणचिह्नानां (करक-उपपदा विभक्तिः) उपयोगं शिक्षितुं अन्तरक्रियाशीलक्रियाकलापानाम् वास्तविकजीवनस्य उदाहरणानां च समावेशः।	संधि (ध्वन्यात्मकसंयोजन) नियमैः सह प्रकरणचिह्नानां प्रयोगस्य व्याख्यानार्थं रचनात्मकशिक्षणपद्धतीनां व्यावहारिकप्रयोगानाञ्च उपयोगः।	संस्कृतभाषायां प्रकरणचिह्नानां, संधिनियमानां च प्रयोगं अवगन्तुं प्रवीणतां विकसितुं, समग्रभाषाबोधकौशलं च सुधारयितुम्।
जनवरी	द्वादश पाठः “अन्योक्तयः”	केवल पठनाय, न परीक्षाकृते			
		विशेषण-विशेष्य बोधम्, कथाक्रमाभ्यासः, वर्गपहेली अभ्यासः च।			
फ़रवरी	अपठित-बोधः चित्र वर्णनम्, पत्रलेखनम्	संख्या बोधः प्रयोगः च। अनुवादाभ्यासः।	संस्कृतभाषायां अवगमनं (अपठिता-बोध), संख्यापरिचयम्, अनुवाद-अभ्यासं च शिक्षितुं दृश्यकला, पत्रलेखनं, वर्णनात्मककथाकथनं च समावेशयति।	व्याकरणनियमानाम् अवगमनं, संख्यापरिचयः, अनुवादः, अनुप्रयोगः च शिक्षणार्थं दृश्यसाधनं, व्यावहारिकप्रयोगाः, मौखिक/लिखित अभ्यासः इत्यादीनां रचनात्मकानां अन्तरक्रियाशीलानाञ्च दृष्टिकोणानां उपयोगः।	अनुभवात्मकशिक्षणपद्धत्या संस्कृतभाषायां पठन-लेखन-श्रवण-भाषण-व्याकरण-कौशलयोः वर्धनं, समग्रभाषा-प्रवीणतायाः उन्नयनं च।
	अनुप्रयुक्त व्याकरणम्	मौखिक-लिखित अभ्यासः।			
मार्च	पुनरावृत्ति-निर्धारित	समग्र अध्ययनं, पुनराभ्यासः	संस्कृतभाषायां "पुनरावृत्ति-निर्धारिता" विषयस्य व्यापक अध्ययनं पुनः पुनः अभ्यासं च सुलभं	"पुनरावृत्ति-निर्धारिता" अध्ययने सक्रियभागित्वं प्रवर्धयितुं शिक्षिकान् संलग्नं कर्तुं समूहचर्चा, भूमिकानिर्वाहः, अनुकरणं,	पुनः पुनः अभ्यासद्वारा "पुनरावृत्ति-निर्धारिता" विषयस्य अवगमनं, धारणं, अनुप्रयोगं च सुदृढं जातम्, येन
	पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः	निर्धारित पाठ्यक्रमस्य पुनराभ्यासः।			

			कर्तुं अन्तरक्रियाशीलं हस्तगतं च क्रियाकलापं समावेशः।	व्यावहारिकव्यायाम इत्यादीनां अनुभवात्मकशिक्षणदृष्टिकोणानां उपयोगः।	संस्कृतभाषायां निपुणता, प्रवीणता च वर्धिता।
--	--	--	---	--	---

परीक्षार्थ पाठ्यक्रमः

● सावधिक परीक्षा प्रथम :-

पाठाः - प्रथमः , द्वितीयः , तृतीयः । अनुप्रयुक्त-व्याकरणं । अपठित गद्यांशम् । चित्राधारितं वर्णनम् । शब्दरूपाणि - (अस्मद्, गुरु) । धातुरूपाणि- (पठ, गम- लड एवं लृटलकारयोः) । हिन्दी/आंग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः।

● मध्यसत्र परीक्षा-

पाठाः - द्वितीयः पाठतः षष्ठमः पर्यन्तम् । अनुप्रयुक्त- व्याकरणं । अपठित गद्यांशम् । चित्राधारितं वर्णनम् । शब्दरूपाणि (लता, युष्मद्) । धातुरूपाणि – (लिख, वद- लोट एवं लडलकारयोः । पत्र-लेखनं । प्रत्ययाः (कत्वा, तुमन्, ल्यप्) अनुवादम् । स्वर संधि ।

● सावधिक परीक्षा द्वितीयम् –

पाठाः - सप्तमः, अष्टमः । अनुप्रयुक्त-व्याकरणं । अपठित गद्यांशम् । चित्राधारितं वर्णनम् । शब्दरूपाणि (किम् – पुल्लिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग) धातुरूपाणि (क्रीड, वस – विधिलिङ् एवं लटलकारयोः । अनुवादम् । उपपद विभक्तिः, सर्वनाम शब्दाः ।

● सत्रांत परीक्षा –

- पाठाः - प्रथम पाठतः एकादश पर्यन्तम् । अनुप्रयुक्तं व्याकरणम् अपठित- गद्यांशम् । चित्राधारितं वर्णनम् । शब्दरूपाणि , संख्यावाचि शब्दाः , धातुरूपाणि (कृ , अस - विधिलिङ् , लोटलकारयोः) प्रत्ययाः (तव्यत् , अनीयर्) पत्र-लेखनम् । अनुवादम्।